

HET VERHAAL VAN EEN VRIENDSCHAP
FEESTREDE WILLEM VERMANDERE 70

bij het verschijnen van het VWS-Cahier:
“Willem Vermandere. Beelden en Balladen”
Hedwig Speliers

Eind september vorig jaar kreeg ik een @mail van Koen D’haene, redacteur van de VWS-Cahiers; deze cahiers zijn kleine monografieën – ze liggen bekoorlijk in de hand en zijn door hun synthetische impact vrij vlug uitgelezen. Redacteur Koen D’haene polste me om te weten of ik bereid was een tekst te schrijven over het leven en het werk van Willem Vermandere. Om die moeilijke man uit Oostende gunstig te stemmen voegde hij er de groeten aan toe van Jooris van Hulle, die mij eertijds als dichter uitvoerig had geïnterviewd voor de *Poëziekrant* alsook de groeten van Lionel Deflo, die ooit op een blauwe maandag een van mijn uitgevers was en aan wie ik de publicatie van zeker twee dichtbundels te danken heb.

Ik heb er, zoals gewoonlijk, geen gras laten over groeien. Ik mailde het volgende bericht: ‘Voor een Willem Vermandere-cahier heb je, me dunkt, de juiste man aangesproken. Heel graag ‘kwijt ik me van deze taak’, om het met een cliché te zeggen. We zijn zo ongeveer vijftig jaar bevriend, Willem en ik. Zo’n VWS-Cahier is een orgelpunt.’ Redacteur Koen D’haene vond dit op zijn beurt ‘schitterend nieuws’. Denkend aan mijn drukke bezigheden – uiteraard zo druk als ik zelf wens en wil – werd even gesuggereerd dat het ook in 2011 mocht. ‘Laten we het houden bij de tweede helft van 2010, het liefst naar het eind toe’, mailde ik. ‘Ik redeneer zo: in de eerste helft van 2010 zal heel wat gebeuren rond Willem, hij verjaart in februari en tot in de zomer zullen platenfirma, radio, televisie, pers en t.q. die 70 jaar voor zich opeisen. Er zijn ook nog de overzichtstentoonstellingen. Herfst, maar vooral winter lijken me ernstige momenten om de feestdraad weer op te pakken. Veurne is een goede plaats – ik vergat te vermelden dat Willem ereburger is van Veurne – de burgemeester moet aangesproken worden en ik ben bereid, zoals ik vroeger al deed, om de feestrede te houden.’ En ik dacht hierbij aan de toekenning van de prestigieuze Visser-Neerlandiaprijs op 26 april 1995, prijs die werd

uitgereikt op het Stadhuis van Middelburg en Willem Vermandere bevestigde in zijn status van Vlaams cultuurdrager. De prijs werd hem bovendien toegekend om zijn strijd tegen het racisme.

En vandaag is het zover. Mijn monografie heb ik *Beelden en Balladen* genoemd, titel die slaat op de dubbelkunstenaar die Willem is, beeldhouwer en zanger. In welke volgorde ik beide predicaten moet plaatsen blijft een open vraag en vraag je het aan Willem zelf, dan lijken beide verwisselbaar. Nu eens de zanger op de eerste rij, dan weer de beeldhouwer. Het succes van de zanger is alvast niet dat van de beeldhouwer. Maar het gaat dan ook over twee zeer verschillende materies: *taal* en *steen*. Over twee verschillende attitudes: *entertainment* en *labeur*. Als goede vriend heb ik al heel vroeg, vele jaren geleden, geprobeerd om Willem ervan te overtuigen dat *dualisme* en *dualiteit* niet noodzakelijk tot schizoïde toestanden moeten leiden. Persoonsontdubbeling en persoonsopsplitsing kennen zo hun voordelen: *taal* en *steen* hoeven geen tegenstanders van elkaar te zijn. De hybris van de succesrijke optredens, het oorverdovende applaus en de successtory van de niet te tellen reeks platen en cd's, inclusief een heel mooie DVD van een avondvullend optreden in een Hollandse schouwburg, dat alles behoort tot de rangorde van het *extraverte*, behoort tot de wereldse uitstraling. Tegenover de verlokkingen en de verleidingen van de soepele en gezongen *taal* staat de stugge *steen* en die dwingt Willem altijd weer terug te vallen op zichzelf, te behoren tot de rangorde van het *introverte*. Hier moet hij het podium verlaten, hier moet hij afscheid nemen van het applaus. Eenmaal thuis kan hij de roes van de roem even uitzweten, zich bezinnen op een raadsel dat zich pas en bovendien moeizaam blootgeeft mits hij met hamer en beitel duizenden keren dezelfde beweging herhaalt. De mensen in de zaal zijn *voorgevormde* wezens, hier moet hij ze met taal en gebaar en mimiek en muzikale begeleiding betoveren. Hij moet twee uur lang *magiër* worden en de magie, hetzij magische illusie of illusoire magie, tastbaar maken. En we weten dat Willem daarin een ongeëvenaarde meester is. De steen daarentegen is een *ongevormd* wezen, hier geen applaus maar het monotone kloppen van de hamer en de gevaarlijk dansende beitel. Hier geen klappende handen, maar kappende handen. Zingen, optreden is uitstijgen boven zichzelf. Beeldhouwen is krimpen, klein worden tegenover de weerbarstige materie. Maar wat gebeurt er plots? Ook hier opnieuw *magie*, uit de steen ontstaat een stukje eeuwigheid. Iets dat de tijd

trotseert, meer dan het immense succes waarvan men denkt dat het eeuwig is. Opnieuw *magie*: magische vormen, laten we zeggen rompen, gevouwen armen, samengebonden handen, ineenvlechtende vingers. *Beeld* is *ballade* geworden, een innerlijk verhaal binnen de spanning van de steen, overwinning op de stof, triomf van de materie.

Dat alles heb ik mogen meemaken, meebeleven in een levenslange vriendschap. Vriendschap is uitwisseling van ideeën. Vriendschap is mix van gevoelens. Vriendschap kan slechts bestaan mits wederzijdse uitwisseling. In de Hendrik Consciencelaan, waar we woonden van 1969 tot 1989 in een huis ontworpen door architect Peter Callebout, liet Willem zijn sporen na. Binnen bracht hij beelden aan, buiten richtte hij een indrukwekkende pergola op zodat de lente haar opwachting kon maken in de breed uitwaaierende bruidssluier; achteraan bouwde hij een berghok om het winterhout te beschermen tegen regen, hagel en sneeuw. En ook in ons nieuwe 19^e eeuwse huis in het Oostendse stadscentrum liet hij zijn vriendschapssporen na met vier bibliotheken van vloer tot plafond, viermaal vier meter hoog. Alleen Willem kan dit soort dingen en hij doet het met hetzelfde vakmanschap waarmee hij zijn eigen beelden beitelt. Hij deed meer, maar ik kan hier niet in detail treden. Details ondermeer zijn de kloeke, op de vloer verankerende sokkels die hij met zijn beelden meegeeft. Met trots mag ik hier vertellen dat ik al jaren lang elke dag geniet van zijn *Grote gevleugelde*, beeld dat een ereplaats kreeg in mijn bureau. Ik beschreef het uitvoerig in het tijdschrift *Ons erfdeel*. *Grote gevleugelde* verbeeldt een kentaur, een fabeldier uit de Griekse mythologie. Men stelt zich de kentaur voor als een paard met een menselijk bovenlichaam. Willem, vaak tegendraads als hij is, heeft de mythe omgekeerd. Zijn kentaur heeft het bovenlichaam van een paard en het onderlichaam van een mens. Willems kentaur inspireerde mij tot het schrijven van een uitvoerig, episch-lyrisch gedicht in vijf delen. Ik nam het op in mijn bundel *Het oog van Hölderlin*. Graag lees ik één fragment, vergeef me mijn pessimistische levensvisie en mijn diepe twijfel aan het dier mens genoemd. Ik kruip bij wijze van spreken in de huid van het houten paard. Het paard spreekt met de stem van de dichter. Het wordt bijgevolg een apocalyptisch visioen:

*Soms over het paard getild denk ik
ben ik getild. Als ik mijn laatste
adem in de avond blaas, de erfzonde
in een plas water weet weerspiegeld.
De stilte snijdt mij de tong, splitst
mijn hoeven op de stenen. Sta ik
al niet ellendig lang op één voet?
Er is geen hoop meer voor de mensen:
ze varen over de zeeën om te doden,
ze varen over de dode zee om te doden
de evennaaste die over de zee woont,
wensen zichzelf te doden bij het doden,
het is al dood wat ik smaak. Ik ben
de eeuwige alhoewel houten getuige
van al wat ik smaak, de alsemsmaken
van geronnen bloed, bladstil het hart
dat stilvalt in het lichaam. Als van
traag groeiend treurwilgenhout
de sterfstap in het heelal staat, sta
ik verwonderd op dit slagveld te kijk
als de enige die dit alles overleeft.
Met de eerste zwaluw wil ik mee,
in zijn golvende zogspoor werp ik
een krijtwitte streep door de rekening.*

Met het lezen van dit gedicht heb ik een bedoeling. Ik wil hiermee komen tot de kern van een vriendschap die nu zo goed als een halve eeuw oud is. Ik stel me vaak de vraag hoe het komt dat wij vijftig jaar lang bevriend zijn gebleven, terwijl vele andere vriendschappen zijn afgeknapt of uitgedoofd. En plots mocht ik het antwoord lezen in een van de mooiste boeken, die ik ooit las. Het heet ***Goethe en Schiller. Het verhaal van een vriendschap*** en is geschreven door Rüdiger Safranski, een Duits filosoof en auteur, geboren op 1 januari 1945 in Baden-Württemberg, een [deelstaat](#) in het zuidwesten van [Duitsland](#), grenzende aan Zwitserland en Frankrijk. Safranski beschrijft de diepgaande en verreikende vriendschap tussen Goethe en Schiller, die elkaar leerden kennen toen ze beiden een paar eeuwen geleden in Weimar kwamen wonen. Goethe is een [Duits wetenschapper](#), [toneelschrijver](#), [romanschrijver](#), [filosoof](#), [dichter](#), [natuuronderzoeker](#) en [staatsman](#). Hij is bovendien de schrijver van onder meer *Faust*, van

het cultboek *Het lijden van de jonge Werther* en een boek over de kleurenleer. De tien jaar jongere Friedrich von Schiller is een Duits toneelschrijver, filosoof en dichter. Hij werd beroemd met zijn politiek-historische toneelstukken zoals *Marie Stuart*, *Wilhelm Tell*, *Jeanne D'Arc* en *Don Carlos*. *Don Carlos* werd bovendien wereldvermaard door de opera van Guiseppe Verdi. Friedrich von Schiller schreef eveneens een *Geschiedenis van de afval der Nederlanden*.

Maar laat me even Safranski citeren met de vriendschap tussen Steenkerke en Oostende in het achterhoofd. 'Montaigne', zo schrijft hij, 'ziet in een geslaagde vriendschap een proces waarin "twee zielen met elkaar versmelten"'. Maar zo zat de vriendschap tussen Goethe en Schiller niet in elkaar. Zij waren niet één hart en één ziel, en gelukkig streefden ze dat ook niet na. Dat zou bij hun zo verschillende temperamenten onvermijdelijk tot teleurstellingen hebben geleid. Goethe hield zich aan de stelregel die hij in december 1798 in een brief aan August Herder zo formuleerde: "Als we altijd voldoende voorzichtigheid betrachten en ons met vrienden slechts van één kant inlaten, waar ze echt met ons harmoniëren, en hen voor het overige niet zouden claimen, zouden vriendschappen veel langer duren en minder snel worden verbroken. Maar gewoonlijk zijn we behept met de jeugdzonde, die we zelfs op hoge leeftijd niet afleggen, om van een vriend te eisen als het ware een alter ego voor ons te zijn, zodat hij één geheel met ons vormt, iets waarmee we onszelf dan een tijdlang om de tuin leiden, maar wat niet lang kan duren.'

En nu kom ik terug op het gedicht dat ik net las en geïnspireerd werd door een van Willems beelden in ons bezit, beeld dat ik zonder onze vriendschap nooit zou hebben gekend zodat ik ook nooit het bewuste gedicht had geschreven. En zonder die vriendschap, ik bedoel: indien Willem en zijn lieve vrouw Chris ons in 1985 niet hadden uitgenodigd om hen te vergezellen in Frankrijk, tweemaal in Bourgondië en eenmaal in Picardië, dan zou ik ook nooit tweehonderd Franse reisgedichten hebben geschreven. En met mijn door Willem aangewakkerde en aangevuurde Francofilie voltooide ik onlangs ***Dichter naast God. Biografie van de romanticus Maurice de Guérin***, het levensverhaal van een compleet onbekende en vergeten 19e-eeuwse dichter uit de Languedoc.

Ik keer nog even terug naar ons verblijf in Picardië, in de prachtige priorij van Courtieux nabij Compiègne. Zie ons zitten, Chris, Antje, de kinderen, Willem en ik, verzameld rond een grote eiken tafel en dicht bij een hoog opflakkerende boomstam in de haard. Terwijl Willem en zijn oudste zoon Peter hun gitaren stemmen, schrijf ik mijn indrukken neer in een reeks gedichten. Ondermeer in dit, waarin ik zinspeel op de middeleeuwse sfeer en de Keltische omgeving:

*In net gestemde niet te stremmen instrumenten
tekenen de vrienden hun Keltische accenten -*

*zij klinken over de kiemende landerijen
het lied dat popels uitzet op een rij en
lijnen buigt tot zeisgevormde voren
nooit tevoren door een boer getekend.*

*Paarden in de lucht hinniken ongeketend
vanuit hun middeleeuwse nekken zwetend.
Picardië, land diepdalende en alwetend.*

En na een grote wandeling in de omgeving zoomde ik dieper in op het Picardische landschap zelf met zijn honderden populieren, *achtkanters* zeggen wij, met hun zware gezwellen van maretakken zo typisch voor die streek. Bij de Kelten en Germanen was de maretak een [heilige](#) plant, die in hun [magische vruchtbaarheidsrituelen](#) een belangrijke rol speelde.

*Zuilen van hout uit lucht gesneden,
achtkante bomen met in hun kronen
een krans van maretak. Wie omziet weet*

*over de bosweg in witte mantelplooien
de druïden komen, hun kruinen blank
onder het sneeuwen van zoveel eeuwen.*

*Stilte is een spaarzaam woord, sacraal
getaald uit stemspleet en hoge kelen.
Enkeling en eenzaam zijn hier koning
tussen de koude steen van deze woning.*

Maar laat mij een laatste keer terugkeren naar *Het verhaal van een vriendschap*. Safranski schrijft het volgende: ‘Goethe had zich met Schiller in eerste instantie inderdaad “van één kant” ingelaten, en ook Schiller was voorzichtig genoeg om hun band niet te sterk te belasten. Maar wat hen verbond was belangwekkend genoeg. Het was voor hen het belangrijkste: het werk aan hun eigen oeuvre. De relatie tot het werk bleef het centrum en de basis: elkaar wederzijds helpen en stimuleren, in een intensieve uitwisseling van gedachten en gevoelens, was het uitgesproken doel van hun vriendschap.’ En voegt hij er nog aan toe: ‘En toen Goethe in één woord wilde aangeven wat de vriendschap hem had opgeleverd, zei hij dat deze hem had “gestimuleerd”. Het ging dus om een band om elkaar wederzijds te helpen aan zichzelf te werken, om een gemeenschappelijke onderneming van zelfgroei.’

Die gemeenschappelijke onderneming van zelfgroei, zoals Goethe het zo treffend formuleert, kortom dit verhaal van een vriendschap, hebben wij – Willem en ikzelf – verwoord in honderden brieven. Correspondentie ontstaat pas waar afstand bestaat. Na onze verhuizing van de Hendrik Consciencelaan in Nieuwpoort-aan-Zee naar de Muscarstraat in het hart van Oostende was een fysieke leemte ontstaan. Die leemte hebben we sinds 1987 schrijvenderwijs ingevuld en de afstand overbrugd met brieven. Om dit verhaal van een vriendschap af te ronden, lees ik graag een fragmentje uit de laatste brief die Willem schreef. Het is een antwoord op de brieven die ik schreef over ons jaarlijkse verblijf in het bekoorlijk heuvelende landschap van de Midi-Pyrenees en ons bezoek aan de Zuid-Franse abdij van Moissac en de Jacobins van Toulouse. Ik schreef: ‘Stenen en gesteente. Ja, we bezochten opnieuw de middeleeuwse stenen van Moissac, zijn kruisgang vooral, een gebed van steen en stilte. Elke kapiteel is een Bijbels verhaal.’ En over de Jacobins in Toulouse: ‘Dit jaar bezochten we voor het eerst de Jacobins, kerk en kruisgang. Die kruisgang is steen geworden vrede, een echo van Moissac maar zonder het verhaal van de kapitelen. De kerk is goddelijk geweld zoals die met overweldigende gewelven steunend op hemelhoge pilaren zijn ribgewelven tot weelderig gebeeldhouwde parasols open plooit. Nooit eerder gezien. Nooit ergens gezien, dit soort gotiek. Ze nodigt niet

eens tot bidden uit, ze dwingt je vleugels aan te gespen en te vliegen tot in de nok zodat je engel wordt en op Gods schoot gaat zitten.’

En op deze bloedserieuze lyriek antwoordde Willem met zijn typisch zelfrelativerende humor als volgt: ‘’t Was weer een zalige brief uit Oostende deze week, weer op de ouwe trouwe toetsen. Een brief vol ontmoetingen met wonderlijke mensen. Hoe kan het anders, als je zo doordringt in de ziel van een streek. De brief is tevens een loflied op de landschappen, op ’t gesteente en ’t gebeente. Een brief van een dichter. Helemaal. Zoals de landschappen beschreven worden, ja daar kan geen filmende helikopter tegen. We zien de coureurs dwars door Frankrijk rijden op ons scherm en de kamera doet zijn best om kerken en kastelen in beeld te brengen, maar de donkere koelte voelen in deze bloedhete dagen, als je zo’n kerk binnenstapt en de duizend-jaar-oude-sculpturen zien zitten boven de pilaren...dat is nog wat anders dan de gele trui zien passeren en de gekte ondergaan van al die supporters. Maar och here, ik ben zelf zo’n onnozelaar, die hier zoveel voetbalmatchen zijn tijd heeft zitten verliezen. Gelukkig hebben de besten gewonnen. Komkom, bij momenten zijn die kereltjes zo virtuoos, dat het “kunst” wordt’.